

„TURYZM” 1993, t. 3, z. 2

A. KOWALCZYK, 1992, *BADANIA SPOSTRZEGANIA KRAJOBRAZU MULTISENSORYCZNEGO – PODSTAWĄ KSZTAŁTOWANIA OBSZARÓW REKREACYJNYCH*, WYDAWNICTWO UCZELNIANE WSP W BYDGOSZCZY, BYDGOSZCZ, ss. 126

Praca dotyczy kompleksowej analizy krajobrazów w strefie podmiejskiej Bydgoszczy traktując pojęcie krajobrazu jako rzeczywistość geograficzno-psychologiczną. Krajobraz jest tu rozumiany jako obiektywnie istniejąca rzeczywistość strukturalno-terytorialna, która jest spostrzegana przez człowieka wieloma zmysłami. Organizm człowieka i krajobraz są potraktowane jako układy otwarte, między którymi zachodzi wymiana materii, energii i informacji.

Opracowanie, nie licząc krótkiego wstępu i podsumowania w formie uwag końcowych, zawiera sześć rozdziałów. W pierwszych trzech przedstawiono terminologię i podejścia badawcze stosowane w badaniach krajobrazu. Ostatnie rozdziały poświęcone są omówieniu własnych badań autorki.

W rozdziale I A. Kowalczyk prezentuje różnorodne aspekty pojęcia krajobrazu, definiując go ostatecznie jako obiektywnie istniejącą strukturę relacyjną bodźców (czyli składników krajobrazu) wpływających na odczucia psychiczne, procesy fizjologiczne i elektromagnetyczne, związane z człowiekiem. W tym ujęciu krajobraz, nazwany multisensorycznym, jest „nadajnikiem”, którego sygnały docierają do aktywnego (patrzącego, słuchającego, wachającego i czującego) człowieka.

W rozdziale II omówiono sposób, w jaki każdy ze składników krajobrazu (bodźców) działa na człowieka. Posługując się różnorodnymi przykładami oraz kategoryzując swoje wnioski autorka przedstawiła wpływ ukształtowania powierzchni terenu, barw, klimatu, hałasu i roślinności na organizm ludzki oraz wpływ zanieczyszczenia powietrza i wody na roślinność i gleby. Pozwoliło to na zobrazowanie pozytywnych lub negatywnych (ze względu na wpływ na zdrowie fizyczne i stan psychiczny człowieka) zależności organizmu człowieka od komponentów i właściwości krajobrazu.

Rozdział III poświęcono przedstawieniu poglądów na temat spostrzegania (percepcji), omawiając sposób działania człowieka jako „odbiornika” otaczającego go świata, tzn. omawiając mechanizm tworzenia wyobrażeń.

W kolejnym IV rozdziale zatytułowanym *Metodyka badań* autorka zaprezentowała charakterystyczne cechy swojego podejścia badawczego. Przyjęła ona założenie, że człowiek i geosystem (krajobraz w sensie geograficznym) stanowią dwa uzupełniające się składniki jednego, większego systemu. Celem pracy jest poznanie potrzeb i zachowań przestrzennych ludzi jako niezbędnej wiedzy w kształtowaniu „wnętrz” krajobrazów (krajobrazów postrzeganych zmysłami) do rekreacji. Relacje pomiędzy krajobrazem a człowiekiem ujęto dwójako:

- obiektywnie, jako uświadamiane i nieuświadamiane oddziaływanie środowiska przyrodniczego na organizm ludzki, a w analizie tego problemu oparto się na wynikach badań już opublikowanych (psychologicznych, medycznych, klimatologicznych);

- subiektywnie, co dotyczy wyobrażeń i preferencji krajobrazów (badanych przez autorkę metodą ankietową).

W rozdziale tym A. Kowalczyk przedstawiła również kryteria wydzielania typów krajobrazu multisensorycznego. Uwzględniła tu typy rzeźby i użytkowania terenu oraz właściwości krajobrazu spostrzegane zmysłami, tzn. horyzont, topoklimat, przewietrzalność, hałas i zanieczyszczenie wody i powietrza.

W następnym rozdziale (piątym) zaprezentowano 16 typów krajobrazów multisensorycznych, wydzielonych w oparciu o wcześniej wymienione kryteria, w strefie podmiejskiej Bydgoszczy. Obejmują one: jeden typ krajobrazu miejskiego, po trzy typy krajobrazów wiejskich, rolniczych i leśnych, jeden typ krajobrazu krzaczasto-szuwarowego, po dwa krajobrazu łąkowego i wodnego oraz jeden typ krajobrazu bagienne.

Dokonano też próby przedstawienia wpływu wydzielonych krajobrazów na ludzi oraz teoretycznej waloryzacji wydzielonych typów krajobrazu z punktu widzenia potrzeb rekreacji.

W rozdziale ostatnim zatytułowanym *Spostrzeganie krajobrazów multisensorycznych* zaprezentowano wyniki badań ankietowych dotyczących wyobrażeń i preferencji krajobrazów. Uzyskano szereg ciekawych informacji o emocjach wywołanych bodźcami płynącymi z krajobrazu (np. krajobraz przemysłowy wywołuje smutek lub wzmaga zmęczenie), a także na temat liczby spostrzeganych komponentów krajobrazu i ich ważności dla obserwatora (okazało się, że liczba subiektywnie pożądaných komponentów krajobrazu jest ograniczona, jednak ich duża różnorodność kompozycji tworzy „bogactwo krajobrazów”). Przedstawiono dane dotyczące preferencji kolorów (kolory preferowane to kolejno: zielony, niebieski i żółty; odrzucane są szary i czarny) oraz preferencji 16 typów krajobrazów multisensorycznych (w

dwóch aspektach: preferencji generalnych i sprzyjających wypoczynkowi i w dwóch przypadkach: przed i po uświadomieniu respondentom spostrzegania multisensorycznego, w oparciu o wybór odrzucanych bądź preferowanych kolorowych zdjęć typów krajobrazów). Dokonano również oceny stopnia uświadomienia wpływu krajobrazu na organizm ludzki, porównując krajobrazy wartościowane teoretycznie (związane z fizjologicznymi potrzebami człowieka) z subiektywnymi preferencjami krajobrazów sprzyjających wypoczynkowi. Okazało się, że subiektywne preferencje krajobrazów są zbieżne z ustalonymi teoretycznie ich wartościami rekreacyjnymi.

Rozdział VI zamyka analiza mapy preferencji krajobrazów multisensorycznych strefy podmiejskiej Bydgoszczy (załączonej do pracy), wykonanej w oparciu o badania ankietowe, które pozwoliły ustalić klasy preferencji krajobrazów. Najlepsze do wypoczynku okazały się krajobrazy leśne i łąkowe oraz nad wodą.

Pracę kończy ujęta w 12 punktach czytelna konkluzja o charakterze podsumowującym.

Bardzo mocne w zrozumieniu treści pracy są liczne tabele (38), rysunki (11) i trzy mapy strefy podmiejskiej Bydgoszczy, umieszczone w załączniku (mapa typów morfometrii i użytkowania terenu, mapa typów krajobrazów multisensorycznych i mapa preferencji krajobrazów multisensorycznych).

Recenzowane opracowanie zawiera również dwa streszczenia obcojęzyczne (angielskie i niemieckie) oraz bogaty wykaz literatury (obejmujący 180 pozycji), tym wartościowszy, że dotyczy słabo eksplorowanego dotychczas obszaru badań naukowych. Za zalety pracy należy uznać: unikalność podejścia badawczego, nie spotykanego w badaniach naukowych, inspirujące do wielu ciekawych przemyśleń wnioski szczegółowe autorki, a także użyteczność takiego podejścia dla planistów.

A. Kowalczyk w swojej publikacji przybliży przestrzeń do człowieka, szukając na różne sposoby (obiektywnie i subiektywnie) w krajobrazie elementów harmonijnych i stresogennych dla człowieka. Tego typu humanistyczne podejście ma również duże walory pozanaukowe, wychowawcze oraz poznawcze. Dlatego pracę tę warto polecić nie tylko ludziom nauki, i to bez względu na uprawianą dyscyplinę naukową, ale również tym, którzy chcą się czegoś interesującego dowiedzieć o sobie i o przestrzeni, w której żyją.

Mgr Sławomir Podsiedlik  
Katedra Geografii Miast i Turyzmu  
Uniwersytet Łódzki  
al. Kościuszki 21  
90-418 Łódź

Wpłynęło:  
15 marca 1993 r.